

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

NOVOZAVJETNI IZVJEŠTAJI O ISUSOVU USKRSNUĆU KAO
EGZEGETSKI I HERMENEUTSKI PROBLEM

Mato Zovkić

Čitaoci hrvatskog jezičnog područja imaju priliku dobiti izvrstan uvid u sadašnje stajne egzegetskog i teološkog istraživanja o uskrsnuću Isusovu prema NZ. Knjiga A. Rebića *Isusovo uskrsnuće. Izvješća, vjera i činjenice. Raščlamba novozavjetnih izvještaja o uskrsnuću Isusa Krista*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1972, 263 str. (35 ND) jedina je te vrste u povijesti hrvatske teologije. Izašla je kao broj 6/7 u nizu »Riječ« ove naše suvremene katoličke izdavačke kuće.

Što sadrži Rebićeva knjiga o Isusovu uskrsnuću?

U predgovoru R. kaže da se današnja egzegeza i teologija vraćaju pashalnom misteriju kao jezgri kršćanstva te da ponovno otkrivaju važnost uskrsnuća Isusova u novozavjetnoj kerigmi i u životu kršćanske zajednice. Primjećuje da smo mi katolici od tridentinskog sabora pristupili uglavnom apologetski Isusovu uskrsnuću kao dokazu za njegovo božanstvo, a nismo dublje ulazili u smisao biblijskih izvještaja o novom životu proslavljenog Krista. Najavljuje da uskrsnuće jest stvarni, ali svojevrsni događaj koji su apostoli doživjeli, te nije povijesni događaj iste vrste kao oživljavanje Lazara kojega su svi mogli vidjeti.

Knjiga se dijeli u tri dijela: 1. *Uvodne bilješke* (15—42), gdje je riječ o specifičnosti novozavjetne uskrsne poruke te o glavnim mišljenjima o tome danas; 2. *Najstarija tradicija o uskrsnuću* u Petrovim govorima u Djelima apostolskim (45—56) i u Pavla u 1 Kor 15,3—8 (56—69); 3. *Izvještaji evanđelja o uskrsnuću*, najprije tradicija o otkriću praznog groba (73—121), zatim tradicija o ukazanjima Uskrsloga pojedincima (122—154) i svima apostolima (154—234).

U prvom dijelu vrijedno je istaknuti dva mentaliteta u novozavjetnoj terminologiji o uskrsnuću: židovski, kojemu je sadržajnija formula da je

Isus uskrišen od mrtvih, i grčki, kojemu je lakše prihvatiti formulu da Isus sada živi. Prvima je tijelo oznaka za cijelog čovjeka, drugima je tijelo zatvor duše. Uskrsnuće nije tek oživljavanje pokojnika nego ustajanje na novi život te postajanje Gospodinom i Kristom u konkretnom slučaju Isusa iz Nazareta. Osim ovog dvostrukog mentaliteta uskrsni su tekstovi obilježeni i teologijom pojedinog pisca, odnosno mjesne zajednice u kojoj su nastajali ili za koju su pripravljeni. Stoga se razlike među njima ne moraju apologetski harmonizirati iz straha pred neslaganjima.

Petar u Dj ap predbacuje svojim sunarodnjacima da su ubili Isusa, ali ga je Bog uskrisio te po njemu zove na pokajanje i spasenje. Pavlovo isticanje otkupiteljskog značenja smrti i uskrsnuća Kristova u 1 Kor 15,3—4 (umro i uskrišen za nas) najstarije je pisano svjedočanstvo o uskrsnuću. Apostol se tu poziva na predaju koju je primio te predao svojim vjernicima. U 15. poglavlju 1 Kor Kristovo je uskrsnuće eshatološki događaj i početak uskrsnuća svih ljudi (69).

Otkriće praznog groba donose sva četvorica evanđelista, ali svaki sa svog stajališta. Rebić dovoljno upozorava na tradicijsku sličnost i redakcijsku razliku među tim izvještajima. Ne uklapa, međutim, dovoljno ove razlike u teologiju pojedinog evanđelista. Tako Marko prikazuje reagiranje ljudi na Božje zahvate, Matej ima na umu poslanje Crkve, Luka Galileju i Jeruzalem, kao i kronološke podatke, vrednuje prvenstveno teološki (Usp. E. L. BODE: *The First Easter Morning*, 1970, 25—71). U ovom dijelu knjige, a i poslije, R. uspješno analizira tekstove uspoređujući ih s književno-jezičnim odlikama pisca u ostalim dijelovima evanđelja te luči tradiciju od redakcije, tj. građu koju je sveti pisac našao već formiranu u određenom stadiju prenošenja od njegove teološke i književne obrade pojedinog prizora. Ta metoda *Formgeschichte* i *Redaktionsgeschichte* vrlo je uspješna za sinoptička evanđelja, a u izvještajima o uskrsnuću vrijedi i za Ivanovo Evanđelje.

Ukazanja Uskrsloga R. s pravom dijeli na »privatna« i »javna«, iako su sva ona sastavni dio NZ, dakle »javne« knjige kršćanske zajednice. U prva spada ukazanje Mariji Magdaleni prema Ivanu, odnosno Magdaleni i ostalim ženama prema sinopticima te dvojici učenika na putu u Emaus, što donosi Luka. U druga spada ukazanje na Uskrs navečer prema Ivanu i Luki, koje se zbiva u Jeruzalemu, odnosno ukazanje u Galileji prema Mateju i Marku, odakle Isus odmah uzlazi na nebo. Obradujući Matejevu verziju ukazanja u Galileji (175—179; 208—214), R. se približe zaustavlja na pojmu »učenika« i porijeklu trinitarne formule u Mt 28,20.

U zaključku (235—243) R. napominje još jednom da je Isusovo uskrsnuće otajstvo vjere kojim vjernici prihvaćaju proslavljenog Krista kao Gospodina i koje je povezano s eshatološkim uskrsnućem vjernih mrtvih. Da li je ovo povijesni događaj u znanstvenom smislu riječi, svima dostupan i provjerljiv kao što se mogu provjeriti i ostali događaji povijesti? Na ovo pitanje R. odgovara da je to stvarni događaj, dakle ne plod bujne mašte, ali je povijesni samo u relativnom ili indirektnom smislu riječi, jer nitko od novozavjetnih svjedoka nije vidio sam događaj uskrsnuća. Uskrsli se osim toga ukazivao samo nekim svjedocima, ne svima ljudima, pogotovu ne onima koji su odbacivali njegovo mesijanstvo.

U bibliografiji Rebić donosi na jednoj stranici osnovna djela koja služe kao sredstva rada i tri stranice knjiga ili članaka koji obrađuju novozavjetne izvještaje o uskrsnuću Isusovu.

Pitanje egzegeze i redakcije

Rebiću treba čestitati što se odvažio kao mladi bibličar prirediti ovo djelo. Posljednjih petnaestak godina proučavanje novozavjetnih izvještaja o uskrsnuću izazvalo je kišu studija i članaka nekatoličkih i katoličkih bibličara. Pitanje je dakle od dorečenosti. Jedni misle da je novozavjetnim piscima bilo važno pokazati kako Isus i dalje živi aktivno prisutan među svojim, a njegovo zemaljsko tijelo moglo je po sebi i dalje ostati negdje u Palestini. Pri tome se pozivaju na hladnoću apostola prema praznom grobu koji su otkrile žene. Drugi s parovm upozoravaju da apostoli ne bi mogli propovijedati u Jeruzalemu, gdje je pitanje oživljavanja pokojnika bilo obojeno farizejskom teologijom o uskrsnuću tijela, kad bi tijelo povijesnog Isusa bilo i dalje u grobu.

Daljnji problem jest galilejska i jeruzalemska tradicija o ukazanjima Uskrsloga te odnos ovih dviju tradicija prema tradiciji o otkriću praznog groba. Iz samih izvještaja nije jasno gdje se nalaze apostoli u času otkrića praznog groba: u Jeruzalemu ili u Galileji. Tako U. Wilckens smatra da su učenici, kad do njih dopire vijest o praznom grobu, već vidjeli Gospodina u Galileji. Nadalje, koja su ukazanja redaktorska prerada istog događaja, a koja su se stvarno dogodila? Ivan npr. navodi ukazanje Mariji iz Magdale samoj, sinoptici njoj zajedno s drugim ženama. Da li je to jedno ili dva ukazanja? Koliko je bilo ukazanja svim apostolima i gdje? Rebić ne dovodi u pitanje nijedno od ukazanja, vjerojatno iz straha pred čitaocima koji bi ga optuživali da im time potkopava vjeru. On smatra da je najvažnije ukazanje u Galileji »na gori« u Mt 20,16—20 u kojem se stapaju teološka i eklezijalna interpretacija uskrsnuća Isusova i prema kojemu je proslavljenje Uskrsloga početak poslanja Crkve među narode svijeta. I katolički i nekatolički bibličari slažu se danas da straža na grobu prema Mateju nije bila postavljena nego je to razjašnjenje prvih kršćana, zašto Židovi krivo tumače činjenicu praznog groba. Na sadašnjem stupnju istraživanja teško je utvrditi koja su se ukazanja Uskrsloga stvarno dogodila, a koja su literarni duplikati istog događaja pa se Rebić nije puno upuštao u to. Osobito je teško uspostaviti uvjerljive i sigurne kriterije za to, jer se radi o metodi analize književnog djela, koja nije i ne može nikada postati matematička formula.

U izvještajima o uskrsnuću opažaju se tragovi farizejskih teoloških shvaćanja. Teologija farizeja nije dio novozavjetne objave, ali je novozavjetna objava izražena pomoću teologije. To područje međuodnosa nije još dovoljno istraženo. Rebić ne uspoređuje Pavlovo viđenje Uskrsloga pred Damaskom s viđenjima ostalih apostola, a i to je potrebno da steknemo bolji uvid u narav ukazanja Uskrsloga. Nije se mogao upuštati u sve nedoručene probleme. Bilo bi zgodno da sada nastavi u člancima obrađivati pojedine probleme za koje u knjizi nije bilo mjesta ni vremena. Za ilustraciju ozbiljnosti ovog pitanja navodim primjer s Papinskog biblijskog instituta u Rimu. U drugom semestru šk. god. 1970/71. gostovao je ame-

rički katolički bibličar M. Bourke te držao egzegezu novozavjetnih izvještaja o uskrsnuću Isusovu. Slušačima je sastavio popis izabrane bibliografije kao orijentaciju za studij i spremanje ispita, ali je rekao da ne može dati skripte, jer je pitanje vrlo složeno i prerano je očekivati dobru sintezu. Obradivao je tekstove sa stajališta: Što su novozavjetni pisci razumjeli pod uskrsnućem Isusovim i što su htjeli da njihovi čitaoci prihvate kao poruku vjere?

Hermeneutsko pitanje

Tekstovi o uskrsnuću su otvoreni, izazovni, komunikativni. Nisu opis nečega što se dogodilo u prošlosti bez ikakve veze sa sadašnjošću i budućnošću. Mi kršćani pristupamo Bibliji ne samo kao značajnom djelu stare književnosti nego kao poruci Božjoj u kojoj nastojimo otkrivati govor nama ovdje i danas.

Ovdje se susrećemo s pitanjima sadržajnosti uskrsne poruke za ljude koji nisu prožeti ni židovskim ni grčkim mentalitetom, koji drugačije misle i doživljavaju sebe i svijet oko sebe. Današnja je hermeneutika u preslaganju, traži nove putove kako da riječ Božju »desemitizira, dehelenizira i deskolasticizira« za ljude ovog vremena. To ne može biti posao samo bibličara i teologa. Osobno mislim da je kategorija novog života, u koji je ušao proslavljeni Krist i koji nudi svima ljudima, bliža današnjem čovjeku nego preveliko inzistiranje na oživljavanju materijalnog tijela. To ne znači da ovo zadnje treba zataškati dok se otvaramo za ono prvo. To je zadatak cijele zajednice vjernika u kojoj raste razumijevanje predanih riječi i događaja spasenja, kako ističe Sabor u konstituciji o Objavi.

Rebić se u cijeloj knjizi stavlja u »mi« poziciju: govori iz zajednice vjernika i za zajednicu vjernika, polazi od želje da dublje istraži sadržaj vjere, da odbaci ono što novozavjetni pisci sigurno nisu mislili pod uskrsnućem Isusovim. Kao mladi bibličar stekao bi kod čitalaca više povjerenja da je obilnije u bilješkama navodio djela ili članke autora koje je proučio i na koje se naslanja. Svu literaturu nije mogao proći jer je preobilna. Ipak se stiče utisak da se je služio više popularizatorskom nego znanstvenom literaturom. U bibliografiji navodi neke autore, npr. U. Wilckensa, ali u samoj knjizi kao da se nije služio njihovim rezultatima. Šteta je što nije konzultirao katoličko znanstveno djelo E. L. BODE: *The first Easter Morning. The Gospel Accounts of the Women's Visit to the Tomb of Jesus*, Rome, P. I. B, 1970.

Rebićeva knjiga ima dosta tiskarskih i manje stvarnih pogrešaka. Ako dođe do drugog izdanja, rado ću pružiti svoje primjedbe, da se te pogreške otklone.

Knjiga će dobro doći studentima teologije, propovjednicima i katehetama koji nastoje ne samo ispričati biblijske događaje nego otkrivati poruku koju su sveti pisci u njih utkali na poticaj Božji. Knjiga nije zbroj gotovih kateheza ili propovijedi nego radno djelo koje iziskuje suradnju i napor čitalaca.